

Director d'Unescocat. Professor de la Universitat de Barcelona

Agustí Colomines

Elogi de la diversitat

En la nostra època de globalització i augment de les noves tecnologies, el nou repte que es planteja és el de la preservació de la diversitat cultural. Avui dia, encara es parlen unes sis mil llengües arreu del món, però és possible que aquest nombre quedi reduït a la meitat d'aquí a finals del segle XXI. Un risc idèntic amenaça el patrimoni cultural i immaterial, que hem de mirar de conèixer millor a fi de preservar-lo en qualitat de bé comú del conjunt de la humanitat. Davant de l'erosió de la diversitat cultural, el nostre deure és elaborar una ètica de la responsabilitat a fi de garantir a totes les cultures condicions viables per a la seva existència i la seva transmissió de valors a les generacions futures.

Quan l'any passat es va presentar l'informe *L'estat del món 2005*, Danielle Nierenberg, una reconeguda especialista en seguretat alimentària, va deixar anar la frase següent, referint-se, sobretot, als consumidors de les zones desenvolupades: «som més rics, més grassos, però no gaire més feliços». Per tant, tenim un problema. És clar que no és la primera vegada que algú ens adverteix que malgrat els molts avenços científics i tècnics, malgrat que els nivells de consum augmentin, malgrat, en definitiva, que hi hagi una aparença de progrés, les persones no són felices. Això ja ho havia dit Sigmund Freud el 1929, enmig de la crisi econòmica d'aquella època, al seu conegut llibre *El malestar en la cultura* (Edicions 62, 1984): «que potser no constitueix un guany positiu de

plaer, un innegable augment de la sensació de felicitat, el fet de poder escoltar tants cops com vulgui la veu del fill que viu a centenars de quilòmetres del meu lloc de residència? O que el meu amic em comuniqui, immediatament després d'haver desembarcat, que ha resistit bé el llarg i penós viatge? Que potser no té importància que la medicina hagi aconseguit de reduir tant la mortalitat infantil i el risc d'infecció de les parteres i que s'arribi a perllongar la durada mitjana de la vida humana en un nombre considerable d'anys? I encara podríem afegir una llarga llista d'aquests beneficis que hem d'agrair a la tan menyspreada era del progrés tècnic i científic; però ja sentim la veu de la crítica pessimista que ens recorda que la majoria d'aquestes satisfaccions serien com aquella «distracció barata» que recomanava una anècdota i que consistia a treure la cama nua de sota el tapall en les fredes nits d'hivern i, després, tornar-la-hi a amagar. Si no existís el ferrocarril, que permet de superar les distàncies, l'infant no hauria abandonat mai la vila paterna i, per tant, tampoc no tindríem necessitat d'escoltar per telèfon la seva veu. I si no existís la navegació transoceànica, l'amic tampoc no hauria emprès el viatge per mar i jo no necessitaria el telegrama per calmar els meus temors. De què ens serveix la reducció de la mortalitat infantil si, precisament per culpa seva, ens hem de reprimir a l'hora d'engendrar criatures, de manera que, tot comptat i debatut, no criem pas més infants que en les èpoques anteriors al domini de la higiene, però sí que la nostra vida sexual en el matrimoni es troba sotmesa a difícils condicions i probablement actua en contra de la benèfica selecció natural? I, finalment, per què aquesta llarga vida, si es fa penosa, mancada d'alegries i tan plena de sofriments que només podem donar la benvinguda a la mort com un alliberament?».

No es prenguin la cita freudiana d'una manera literal, perquè porta aparellada una dosi de pessimisme que, almenys un servidor, no comparteix. Ara bé, l'informe del Worldwatch Institute que acabo de citar posa en relleu el fet que els nord-americans, per citar un cas prou emblemàtic, malgrat els avenços de tota mena de què gaudeixen i el major consum que fan de béns i serveis, això no els ha dut a la felicitat: els nord-americans, que diuen ser molt feliços avui dia, són prop d'un terç de la població, exactament la mateixa proporció que es donava el 1957, quan els EUA només eren la meitat de rics. Fa pensar, oi? En el mateix sentit s'ha pronunciat George Steiner quan afirma que «pràcticament de la nit al dia, la llibertat va reclamar el seu dret inalie-

nable a l'hamburguesa». És a dir que per al gran pensador contemporani amb l'avenç de la democràcia i dels ideals d'igualtat s'ha produït una gran paradoxa: que la generalització dels coneixements –almenys en les societats occidentals– no ens ha preservat dels efectes de la trivialització, de l'alienació cultural i moral, incloent-hi en aquest cas fins i tot les societats subdesenvolupades o en via de desenvolupament. I és que gaudir de benestar és clar que no ens protegeix, per exemple, de la frustració.

Es consumeixen béns i serveis d'una manera tan desenfrenada, que el benefici que podria significar el fet que prop de 1.700 milions de persones –més d'una quarta part de la humanitat– ja hagin pogut accedir a satisfer les seves necessitats bàsiques avui dia pot estar en perill. Més encara, que l'afany de consum està minant, a més dels sistemes naturals dels quals depenem, la possibilitat d'assolir una vida millor per a tothom. El que en aquest llibre s'anomena «la classe mundial dels consumidors», o sigui els usuaris de televisors, de telèfons i d'Internet, juntament amb la cultura i els ideals que transmeten aquests productes, tenen uns comportaments tan exagerats, que han convertit el que és un dret (el consum de béns i serveis) en un problema.

Malgrat els molts avenços científics i tècnics, malgrat que els nivells de consum augmentin, malgrat una aparença de progrés, les persones no són felices

No és que estiguin en contra del consum, sinó que el que plantegen és que consumir no és necessàriament sinònim de benestar. És evident que l'increment de la demanda consumidora en els països en via de desenvolupament estimula l'economia, crea llocs de treball i atrau la inversió estrangera (com passa, per exemple, a la Xina). Això ha de ser així, a més, perquè sinó condemnariem a viure en una misèria perpètua els gaire-

bé 3.000 milions de persones de tot el món que amb prou feines sobreviuen amb menys de dos dòlars al dia. Aquesta gent ha de poder incrementar el seu consum per tenir de tot, com tothom. No és just, certament, que el 33% de la població mundial que viu al sud d'Àsia i a l'Àfrica subsahariana (més de 800 milions de persones), passin gana, mentre que als països industrialitzats es consumeix, per exemple, tres vegades més carn que als pobres. L'equitat hauria de voler dir que tothom ha de poder dur una bona vida independentment del lloc on ha nascut.

Michael Renner, director del llibre *Signes vitals 2003*, afirma que mentre que l'economia mundial ha crescut set vegades des de l'any 1950, la desigualtat

en la renda per càpita entre els vint països més rics i els vint més pobres s'ha doblat des de l'any 1980. La incapacitat, per tant, de reduir els nivells de pobresa contribueix a una inestabilitat que es pot expressar, per una banda, en accions violentes i, per l'altra, en incapacitat per satisfer els somnis, que és un bé de luxe difícil de mesurar. En fi, per la incapacitat de construir societats intel·ligents, per dir-ho a la manera del professor José Antonio Marina, que contribueixin a aconseguir la felicitat en la vida quotidiana.

2. La qüestió dels valors

Cap a on van els valors? Aquesta és la pregunta que planteja una obra que s'acaba de publicar en català sota la direcció de Jérôme Bindé, sotsdirector general de la UNESCO, i que consta de cinquanta-una ponències d'autors eminents. La conclusió podria ser que els valors perduren realment, encara que no presentin el mateix aspecte que en altre temps. És molt possible, a més, que en la història de la humanitat no hi hagi hagut mai tants valors com hi ha avui en dia, perquè un dels efectes més notables de la globalització ha estat revelar l'extraordinària pluralitat de valors i de cultures que hi ha arreu del món. Si actualment hi ha una crisi de valors, no és tant perquè presumiblement estiguin desapareixent, sinó perquè no encertem a orientar-nos en un món de valors de vegades contradictoris i perquè estem buscant un rumb a seguir. D'aquí que la crisi que estem passant no sigui una crisi dels valors en si, sinó del sentit dels valors i de la nostra aptitud per governar-nos i orientar-nos.

En la nostra època de globalització i augment de les noves tecnologies, el nou repte que es planteja és el de la preservació de la diversitat cultural. Avui en dia, encara es parlen unes sis mil llengües arreu del món, però és possible que aquest nombre quedi reduït a la meitat d'aquí a finals del segle XXI. Un risc idèntic amenaça el patrimoni cultural i immaterial, que hem de tractar de conèixer millor a fi de preservar-lo en qualitat de bé comú del conjunt de la humanitat. Davant de l'erosió de la diversitat cultural, el nostre deure és elaborar una ètica de la responsabilitat a fi de garantir a totes les cultures condicions viables per a la seva existència i la seva transmissió a les generacions futures.

La generalització dels coneixements en les societats occidentals no ens ha preservat dels efectes de la trivialització i de l'alienació cultural i moral

La pèrdua de sentit potser és només una il·lusió. Caldria parlar potser més aviat de desplaçaments de sentits i de creació de nous sentits. Atrevim-nos a apostar pel futur: per què no han de ser el saber i la seva difusió els que aconseguixin posar els nous fonaments dels valors que tots esperem? En efecte, el saber consisteix essencialment a crear, renovar i intercanviar. És evident que en les societats del coneixement que estan sorgint no hi faltaran valors, sinó tot el contrari. El nostre problema no serà que es perdin, sinó l'elecció entre una multiplicitat de valors.

3. Evolució dels drets humans occidentals

Actualment ja comença a ser habitual sentir a parlar de diferents generacions de drets humans, tot i que a voltes hom no sàpiga del cert a què es refereixen aquestes denominacions. Parlar de generacions de drets humans significa que aquests han experimentat una evolució des de la primera declaració de 1789. Sense pretendre fer-ne una anàlisi exhaustiva, podem dividir la història de l'evolució dels drets humans en base a tres generacions.

La incapacitat de reduir els nivells de pobresa contribueix a una inestabilitat que es pot expressar en accions violentes

La primera generació és considerada la dels drets polítics i civils individuals, que es configuren durant el segle XVIII i que tenen la seva primera plasmació en la declaració de 1789. Són l'expressió del pensament modern del segle XVIII pel qual la societat es resumeix a una articulació d'individus gestionada per l'Estat, tot respectant els drets individuals. No hi ha lloc per a altres tipus de drets que sobrepassin aquestes dues dimensions ni el seu caràcter individual.

La segona generació fa referència als drets econòmics i socials que es configuren durant la segona meitat del segle XIX i primera meitat del segle XX. Emergeixen fruit, tant de les reivindicacions obreres enfront de les conseqüències negatives de la Revolució Industrial, com de les reivindicacions dels pobles descolonitzats durant el segle XX.

Aquestes dues generacions de drets, la primera més que no pas la segona, són les que donen naixement el 1948 a la Declaració Universal dels Drets Humans aprovada per l'ONU, que és l'única que té caràcter legal vinculant per a tots els Estats signataris.

La tercera generació dels drets humans és la que s'anomena de drets cul-

turals i de solidaritat, sorgida per la presa en compte de la diversitat cultural de la humanitat.

El primer que cal assenyalar amb relació als drets culturals és que, contràriament als drets de primera i segona generació, no s'inscriuen en la lògica de l'Estat, sinó fora i fins i tot en contra d'ella. Aquests drets els podem dividir en dos tipus o classes: els individuals i els col·lectius. Tal com ho planteja Christoph Eberhard, «Els drets culturals individuals són aquells que permeten a una persona d'identificar-se culturalment a partir de les seves opcions culturals (llengua, educació, patrimoni cultural, propietat cultural) i, alhora, participar a la cultura desenvolupant aquests drets (participació als potencials de les cultures, a la formació professional, a les llibertats indispensables a la recerca).

«Els drets culturals col·lectius, també anomenats drets culturals dels pobles, poden alhora dividir-se en un dret a l'autodeterminació cultural, política i econòmica, i en drets culturals dels pobles en situació desfavorida (drets dels pobles minoritaris, autòctons, desplaçats, en perill de genocidi o d'aculturació)».

Aquest drets qüestionen tant la concepció clàssica «estatal» dels drets humans –sortint de la lògica unitària de l'Estat per l'afirmació del dret a la identitat i a la diferència tan sovint negada pels Estats–, com pel fet que superen el binomi Estat-individu a través del reconeixement dels drets col·lectius. En aquest darrer sentit és interessant el que l'antropòleg del dret, Norbert Rouland, diu al respecte: «Crec que hi ha un lligam indissoluble –que pot ser dialèctic– entre les definicions col·lectives i individuals dels drets humans. L'home té drets en tant que ésser humà, però tan sols els pot realitzar plenament –en tot tipus de societat– en el si i en funció de grups; en un joc de drets i obligacions recíproques entre la persona i els grups als quals pertany. Els drets col·lectius són inseparables de la dimensió social de l'home i li són beneficiosos, a condició que no destrueixin la persona».

La Declaració sobre el Dret al Desenvolupament adoptada per l'ONU el 1986, que afirma el component cultural del desenvolupament, s'inscriu clarament en aquesta orientació, encara que no tingui la força vinculant i referencial de la Declaració Universal del 1948. Observar com la mateixa concepció i

Si actualment hi ha una crisi de valors, no és tant perquè presumiblement estiguin desapareixent, sinó perquè no encertem a orientar-nos en un món de valors de vegades contradictoris

formulació dels drets humans no és estàtica, sinó dinàmica al si mateix de la civilització occidental, ens prepara millor a comprendre com des d'altres cultures i civilitzacions poden ser qüestionats en la seva pretesa universalitat.

4. El canvi de funció dels drets humans

Un altre aspecte que cal prendre en consideració amb relació als drets humans és el fet, potser no gaire evident a primera vista, de llur canvi de funció o raó de ser inicial. Tal com ja hem mencionat més amunt, la lluita pel reconeixement dels drets humans va començar amb una clara intencionalitat defensiva, en el sentit que es lluitava per assolir un instrument que servís per defensar-se dels abusos, en un primer moment, del poder de l'Estat i, posteriorment, dels abusos i injustícies derivades del desenvolupament de la Revolució Industrial. Aquesta funció defensiva s'ha mantingut fins a l'actualitat, però afegint-s'hi, de manera subtil i implícita, una segona funció radicalment diferent: la de constituir-se en el referent màxim d'articulació i organització de la vida en societat *urbi et orbe*. Actualment ja no es tracta tan sols d'utilitzar la reivindicació del compliment dels drets humans com a mitjà de defensa enfront dels abusos i explotacions de tot tipus, sinó d'utilitzar-los com el referent màxim i, molt sovint únic, entorn del qual cal organitzar tota societat. Aquesta visió es pot resumir en l'afirmació següent: «O drets humans o barbàrie».

Prendre en consideració aquest canvi de funció dels drets humans és d'una importància cabdal, ja que és precisament en aquest fet on se situa el conflicte entre drets humans i diversitat cultural. No és el mateix utilitzar els drets humans per defensar-se dels abusos de les empreses transnacionals o dels Estats (dues institucions d'origen occidental modern) a qualsevol lloc de món, que utilitzar els drets humans per imposar una manera de concebre la cultura social i jurídica.

5. Les minories i la identitat

Al simposi «Diversitat cultural i construcció europea» que van organitzar el desembre del 2000 la Fundació Jaume Bofill i la Universitat Oberta de Catalunya, el professor Gurutz Jáuregui va presentar una ponència que arrencava tot dient que una de les consideracions més pregonament arrelades en la cultura política contemporània és la idea de l'Estat com a estructura nuclear,

imprescindible i insubstituïble del sistema polític. Aquesta idea sacralitzadora de l'Estat –advertia ell mateix– «poco o nada tiene que ver con su naturaleza originaria y con la razón de ser que dio lugar a su nacimiento. Los grandes precusores de la política moderna (Hobbes, Locke, etc.) calificaron a los estados como «inventos», «artificios», artefactos puramente ficticios ideados al objeto de resolver el vacío causado por el desmoronamiento del mundo medieval. La naturaleza ficticia de tales artefactos no significaba, ni mucho menos, que los mismos resultaran inútiles. Muy al contrario, los estados se han convertido en artificios absolutamente necesarios para el buen gobierno los seres humanos, a lo largo de los últimos cinco siglos. [...] La actual crisis globalizadora está desvelando, en buena medida, la intrínseca naturaleza artificial de tales artefactos. En tal sentido, no resulta descabellado afirmar que el actual sistema político asentado en la división entre estados constituye, cada vez en mayor medida, causa de conflicto, en lugar de factor de solución a muchos de los problemas del mundo presente». Malgrat que Jáuregui no faci una crítica severa de la capacitat destructiva dels Estats en el passat ni en reclami l'eliminació, sinó que l'únic que pretén és que s'avanci cap a una nova definició a la llum de les realitats múltiples que van prenent cos, és evident que arreu els Estats esdevenen un problema més que no pas una solució als grans reptes del món d'avui: des de la redistribució de la riquesa entre zones desenvolupades i subdesenvolupades fins a les migracions en massa, passant pels efectes devastadors de les guerres, les epidèmies o el terrorisme i, és clar, la diversitat cultural. L'Estat, per tant, és certament un artefacte que en aquests moments és vell i fins i tot diria que inútil, perquè, per contra del que defensen els jacobins de sempre, els Estats s'han atrinxerat rere uns principis de sobirania clàssica que, com és ben palès en el projecte de Constitució europea, no resolen una de les qüestions centrals de les noves realitats plurals: la naturalesa del *demos*. Vull dir la connexió existent entre sobirania, ciutadania i nacionalitat, uns conceptes que, tanmateix, també estan en crisi, atès que no donen una resposta realment democràtica ni a les identitats supervivents, com ara la catalana, ni a les noves identitats que s'implanten amb l'arribada d'immigrants. Tothom sap que la immigració a l'Europa occi-

És evident que en les societats del coneixement que estan sorgint no hi faltaran valors. El nostre problema no serà que es perdin, sinó l'elecció entre una multiplicitat de valors

dental i Amèrica del Nord s'ha disparat i que molts d'aquests immigrants volen preservar la identitat cultural originària, però també sabem que els Estats acostumen a reaccionar davant d'aquest fenomen amb els mateixos criteris matussers que abans van utilitzar per desfer-se de la diversitat interna, per bé que de vegades sense gaire èxit. És per això que els dic que la Constitució europea és, en aquest sentit, un instrument envellit, perquè, en comptes de facilitar la implantació d'una societat oberta, s'aferra al mite vuitcentista dels Estats nació inventats en una altra fase històrica. A partir d'ara, qui no assimili que la diversitat d'identitats culturals es convertirà en

Actualment ja no es tracta tan sols d'utilitzar la reivindicació del compliment dels drets humans com a mitjà de defensa enfront dels abusos i explotacions, sinó com a referent màxim

la condició indispensable per preservar la cohesió social i la institucionalització de lleialtats renovades, de fet se situarà al marge de la història del futur.

En l'*Informe sobre el desenvolupament humà 2004*, elaborat pel Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), i que estava dedicat íntegrament a la qüestió de la diversitat cultural, Sakiko Fukuda-Parr, la directora del projecte, plantejava com gestionar la diversitat –ètnica, religiosa, lingüística o de valors– davant d'aquells que des de fa anys i panys

esbomben que el reconeixement de les identitats culturals –o sigui, el pluralisme– malmet l'harmonia social. I és que, de fet, aquest informe valora el progrés humà des de la perspectiva de la llibertat humana, de la dignitat de les persones i de la capacitat d'elecció que aquestes tenen –o haurien de tenir–, més que no pas a partir de la renda per càpita, que és el paradigma dels il·lustrats aculturals. Segons els autors de l'informe, entre els quals també hi ha Amartya Sen o Nelson Mandela, la globalització econòmica no tindrà els resultats esperats si no es respecten i es protegeixen les llibertats culturals, mentre no s'abandoni la idea que els Estats homogenis i centralitzats són el model d'organització política a preservar. Tots els Estats del món són avui dia una mena de *melting-pot* bigarrat dins dels quals pugnen per conviure races, religions, llengües, cultures, costums i tradicions, les quals, malauradament, no sempre troben el reconeixement jurídic que eviti les antigues i persistents exclusions i les noves discriminacions. Com posa en relleu aquest informe, a partir de les dades proporcionades pel projecte *Minories en perill* de la Universitat de Maryland, més de 5.000 grups ètnics diferents viuen als gaire-

bé 200 Estats del món actual, i en dos de cada tres d'aquests Estats hi ha almenys una minoria ètnica o religiosa que representa el 10% o més de la població. Però com no podia ser d'altra manera, una setena part de la població mundial –uns 900 milions de persones– pateixen alguna forma de discriminació, possiblement, com assenyala Fukuda-Parr, perquè «la llibertat cultural és una idea senzilla però profundament pertorbadora, contrària al que la majoria dels Estats han practicat al llarg dels segles». Tant de bo tingui raó la directora i editora en cap de l'informe quan proclama que en el segle XXI comença a ser un clamor la voluntat d'aconseguir la llibertat cultural a fi que les persones i els pobles puguin realitzar-se. Però, si els dic la veritat, no ho sé. Encara hi ha massa resistències a reconèixer el dret dels exclosos –fins i tot, com és el nostre cas, encara que econòmicament puguin viure bé– com a conseqüència de la persistent aversió a la interculturalitat –o al multiculturalisme, si els agrada més la paraula– d'aquells que han percebut les mitificades unificacions polítiques i les que estan en construcció com una mena de gàbia d'or. En fi, el que em temo és que els estatistes de soca-rel, els inventors dels artefactes diabòlics que més morts han provocat al món, encara campen a pler.

6. Les convencions de la UNESCO

La cultura no depèn tan sols de les «idees», en tant que «ocurrències» especulatives, o bé de les doctrines, en tant que expressió de la ideologia, sinó que també està sotmesa al triple condicionament –econòmic, social i polític– que regula les formes de vida col·lectiva, la moral social real. En aquest sentit, *L'Informe Mundial de la Cultura* que va publicar la UNESCO l'any 1998 proposava definir el concepte «cultura» com la manera que tenen les persones per viure, interactuar i cooperar, i la manera de justificar aquestes interaccions mitjançant un sistema de creences, valors i normes. Així doncs, la cultura és més que la mera instrucció o l'assimilació de codis. L'objectiu de construir una societat de la informació per a tothom s'ha de basar, per tant, en la voluntat de mantenir, incrementar i difondre el coneixement, l'educació continuada, el desenvolupament dels recursos educatius que facin possible la capacitat de gent per llegir i per accedir a les noves tecnologies. Al capdavant això és el que també es reclama a la Declaració

**Els Estats s'han atrinxerat
rere uns principis de
sobirania clàssica que
no resolen una de les
qüestions centrals de les
noves realitats plurals: la
naturalesa del demos**

Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural, proclamada el 2 de novembre del 2001, quan assenyalava que «la defensa de la diversitat cultural és un imperatiu ètic». És a dir, profund, i, a més, comença a tenir un prestigi que la modernitat il·lustrada havia volgut negar.

Tots els Estats del món són avui dia una mena de melting-pot de races, religions, llengües, cultures, costums i tradicions

Tanmateix, el que anomenem «cultura» és la conjunció, com proposava el filòsof Josep Ferrater Mora, de cultures populars, cultures massives, para-cultures, subcultures i contracultures: «De fet, no hi ha diferència bàsica entre una societat i la seva cultura, perquè una societat és tal en virtut d'una cultura –o teixit de cultures». En aquest sentit, la cultura seria, primàriament, la cultura d'una societat. De fet, tot allò que etiquetem com a «cultura» pertany al món del coneixement i per això hauria de ser la base de les societats actuals. La cultura, doncs, adquireix formes diverses a través del temps i de l'espai –es diu a la declaració del 2001–, i aquesta diversitat es manifesta en l'originalitat i la pluralitat de les identitats que caracteritzen els grups i les societats. També podríem formular-ho d'una altra manera –més poètica, si es vol: la cultura és allò que transforma la realitat dura i opaca en una forma simbòlica (artística, científica, lingüística, religiosa, etcètera) que es converteix en font d'inspiració de l'esperit humà. En fi, si això és així, és clar que la cultura és, per definició, diversa.

Ja fa molts anys que els científics socials sabem que la cultura és representació, la manifestació més clara de la identitat de les persones i dels grups nacionals. Quan hom s'interroga sobre què és, d'on prové o quines són les seves arrels, la definició de què és cultura esdevé, precisament, el primer enigma a resoldre, incloent-hi, també, el component lingüístic que sempre l'acompanya. El problema és que sovint la identitat lligada a la nacionalitat, a les comunitats de vida i destí, per dir-ho a la manera de Siegfried Kracauer, se li rebaixa el relleu que té per raons polítiques, per les formes que adquireix l'organització política de la convivència. I això sí que es converteix en un problema perquè, d'entrada, ataca la consistència i la continuïtat del que cadascú entén que és la seva identitat. Antonio de Nebrija, el gran filòleg i humanista espanyol del segle xv, autor el 1492 de la primera gramàtica espanyola, va deixar dit que «la llengua ha estat sempre companya de l'imperi». Estic d'acord amb el professor Albert Bastardas quan diu que la distribució actual de

les llengües del planeta mostra la gran veritat que hi ha en aquesta màxima. Ara potser no hi ha imperis en el sentit que es coneix històricament, però la preeminència dels Estats nació tradicionals fa que les llengües oficials d'aquests Estats esdevinguin predominants i que les llengües de les nacions sense Estat se sentin amenaçades per la *dèbil* protecció de què gaudeixen. I això és encara més greu en el cas dels Estats multinacionals i plurilingüístics que, a pesar de ser-ho, jerarquitzen les llengües i només oficialitzen com a llengua de l'Estat un dels idiomes que s'hi parlen perquè demogràficament és majoritari o bé per una qüestió de poder. El plurilingüisme és l'única garantia que la diversitat cultural sigui de veritat accessible a tothom, perquè –com ja va advertir l'informe Delors sobre *L'educació per al segle XXI* (UNESCO, 1996)– la societat actual fracassaria si per la necessitat de capacitar les noves generacions en el coneixement de llengües de relació internacional ignora o rebutja les llengües i cultures que han configurat la identitat i integritat de les persones i les comunitats i en provoca l'abandonament. Només una educació basada en el pluralisme cultural afavoreix la inclusió, la vitalitat de la societat, la cohesió social i els intercanvis culturals. En fi, prevé els sempre violents i desastrosos conflictes identitaris.

La defensa que la diversitat cultural ha de ser el principal patrimoni de la humanitat, i ha de ser, a més, resultat de la contribució col·lectiva de tots els pobles, a través de les seves llengües, dels imaginaris, de les tecnologies, de les pràctiques i de les creacions pròpies. La diversitat cultural –i per extensió la lingüística– contribueix a una «existència intel·lectual, afectiva, moral i espiritual més satisfactòria» per a totes les persones, com ha proclamat la mateixa UNESCO, i constitueix un dels elements essencials de transformació de la realitat urbana i social.

«Cultura» és la conjunció, com proposava el filòsof Josep Ferrater Mora, de cultures populars, cultures massives, paracultures, subcultures i contracultures.